

Ивана Б. Спасовић
Архив САНУ
Кнез Михаилова 35, Београд

Ivana B. Spasović
Archives of the SASA
Knez Mihailova 35, Belgrade

ДР МАРИЈА ВУЧЕТИЋ-ПРИТА, ПРВА ЖЕНА ЛЕКАР У ЈУЖНОЈ УГАРСКОЈ, ДРУГА У СРПСКОМ НАРОДУ

АПСТРАКТ: Др Марија Вучетић-Прита (1866–1954) била је, после др Драге Љочић, друга Српкиња која је завршила студије медицине у Цириху. Више од пола века била је потпуно посвећена свом позиву, а за време Првог светског рата раду у Нишкој болници и спашавању рањених на Крфу и Солунском фронту. Своју лекарску ординацију, која се налазила у Улици краља Милана бр. 34 у Београду, успешно је водила од 1896. до 1954. године. Била је заслужна за оснивање Женске болнице на Дедињу. Извори за биографију др Марије обухватају матичне књиге, сведочанства, дипломе, новинске чланке и породичну заоставштину која се чува у Историјском архиву у Панчеву. Улога др Марије Вучетић-Прита у српској историји значајна је и због јачања покрета за еманципацију жена, који је био национално оријентисан, и због утицаја на школовање сунароткиња и девојака уопште.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Српска девојачка школа, Циришки универзитет, жена лекар, Први свейски рај*

DR. MARIJA VUČEĆIĆ PRITA, THE FIRST WOMAN PHYSICIAN IN SOUTHERN HUNGARY AND THE SECOND AMONG THE SERBS

ABSTRACT: After Draga Ljočić, Dr. Marija Vučetić Prita (1866–1954) was the second Serbian woman to complete the studies of medicine in Zurich. For more than half a century, she was fully dedicated to her vocation. During World War II she worked in a war hospital in Niš and was involved in rescuing the wounded on Corfu and the Salonika Front. She successfully managed her medical practitioner's office, located in No. 34 Kralja Milana Street in Belgrade, between 1896 and 1954. She was responsible for the establishment of the Women's Hospital at Dedinje. The sources for the biography of Dr. Marija Vučetić Prita include register books, school certificates, diplomas, newspaper articles and the family legacy, presently held by the Historical Archives in Pančevo. Dr. Marija Vučetić Prita also had a significant role in Serbian history in the context of strengthening the movement for the emancipation of women, which was nationally oriented, and the promotion of education among her female compatriots and girls in general.

KEYWORDS: *Serbian Senior School for Girls, University of Zurich, woman physician, World War I*

ПОРЕКЛО И ДЕТИЊСТВО МАРИЈЕ ПРИТА

Захваљујући новинару Николи Нешковићу и његовој сестри, Мирјани Нешковић-Солдић, који су желели да заоставштина (биографија, фотографије, дипломе, предавања, научни радови и популарни текстови о чувању здравља, предмети из ординације) њихове прабаке, др Марије Вучетић-Прита (1866–1854), прве жене лекара у Угарској, а друге у српском народу, буде поклоњена Историјском архиву и Народном музеју у њеном родном Панчеву, осветљен је живот ове заслужне жене. До тада су сазнања о Марији била заснована на подацима из селеушке црквене књиге рођених за 1866, из школских уписница, објављене документације Циришког универзитета, листа *Весник*, у коме јој је родни град 1893. године честицао најпре завршетак студија медицине, а затим и веридбу са др Николом Вучетићем,¹ из текстова посвећених раду Нишке болнице за време Првог светског рата и из умрлице у *Полијици* од 20. августа 1954. године.

Марија Прита је рођена 4. (16) априла 1866. у Селеушу, основну школу је 1875/6. завршила с одличним успехом, а затим, четири године касније, панчевачку Српску вишу девојачку школу.² После матуре у циришкој гимназији, студирала је медицину у Цириху, од 26. априла 1887. до 27. новембра 1893. године.³

1 Др Никола Вучетић био је родом из Топуског, а службовао је у Сремској Митровици, Шапцу и Београду.

2 ИАП, Матична књига крштених, Селеуш; Фонд СВДШ; Георгије Милошевић, „Породица Прита”, У Николин Светлана, *Цинцари (Аромунџи) у Лужном Банату* (Панчево: In medias res, 2009), 67–69. У даљем тексту (Милошевић, „Породица Прита”).

3 Ласло Сеги, *Студенти са данашње територије Војводине на европским универзитетима 1338-1919* (Нови Сад: Архив Војводине, 2010), 314. У даљем

Година рођења Марије Прита, 1866, била је преломна за будуће Немачко царство и Краљевину Италију, за Беч и Пешту, и за Србију кнеза Михаила и њен однос са Османским царством и суседима. Испоставило се да су из те 1866. проистекли и аустроугарски продор у Босну и Херцеговину, посредно и кристализовање руског утицаја на Балкану, па и цела идеја о новој подели света, затим добијање кључева шест српских градова, укидање Банатске војне границе. Панчевачка варош је тада имала 13.130 становника, од којих су петину чинила деца. Панчево је у то време било војни комунитет, с благодетима које је тај статус пружао развоју занатства и трговине (било је готово 500 занатлија и око 200 трговаца, три фабриканта, стотинак гостионичара итд.). У најбогатије породице спадали су Цинцари, којима је припадала и породица Прита.

Један од њених чланова, Ђорђе Прита, имао је радњу у Панчеву.⁴ У Вршцу је упознао Милеву Станисављевић, Српкињу из Долова. Теча и тетка, који су је усвојили, дали су Милеви потпуно васпитање: и школу, и цртање, и домаћички рад, и певање, чак и часове клавира. Милева је била лепа, добро васпитана и допала се Ђорђу,

тексту (Сеги, *Студенти са територије Војводине*).

4 Ђорђе је као дечак од 10-11 година дошао у Панчево из јужне Србије, из Клисуре, за својим ујацима Стеваном и Јованом Оком, који су радили као калфе код свог ујака Стевана Зега. Ђорђе је постао шегрт, али се издвојио бистрином и вредноћом и стекао поверење деда-ујке. Заволео га је, побринуо се за његово школовање и учење немачког, поверавао му је све важније послове, па и кључеве од касе. Када су Зегини синови наследили очев трговачки и житарски посао, браћа Ока и Ђорђе Прита иступили су из радње и основали своју, у којој је главну улогу имао Ђорђе.

као и он њој, па су договорили венчање.⁵ У том браку рођена је Марија.

Породица се преселила у Панчево.⁶ Марија је у овом граду завршила Вишу девојачку школу и пожелела да постане лекар. Њена мајка Милева је размишљала како да сачува имање и деци пружи све што је потребно, па се наметало и готово подразумевало да ће синове дати на школе, а ћерку, по завршетку Више девојачке, удати. Али, Марији удаја није била ни на крај памети, молила је мајку да је упути у гимназију, па на студије медицине. Мајка ју је подржала, упркос одвраћањима околине.⁷

Кратки, по својим вредностима неповљиви период с краја XIX века обиловао је снагом амбициозних и храбрих жена.⁸ Ипак, појава Милеве Прита је необична, утолико више што је била једна од десетак Панчевки које су Сабору у Карловцима поднеле захтев за оснивање Више жен-

Слика 1. Марија Прита, ученица Српске више девојачке школе у Панчеву, Тимишвар 1880.

(ИАП, Фонд др Марија Вучетић-Прита)

Figure 1. Marija Prita, as a pupil of the Serbian Senior School for Girls in Pančevo, Timisoara 1880

(HAP, Fund Dr. Marija Vučetić-Prita)

5 Никола Вучетић, *Биографија др Марије Вучетић-Приџа*, рукопис у ИАП, Фонд др Марија Прита, бр. 813. У даљем тексту (Вучетић, *Биографија др Марије Вучетић-Приџа*).

6 Ђорђе се прихватио великог посла, са једним од ујака и још једним пријатељем, Франком, који је посредовао са ераром, па су закупили велико, до тада некоришћено земљиште у исушеном риту. Саграђен је висок насип који је штитио од поплава. Међутим, та заштита није била довољна за време велике поплаве 1875. године. Ђорђе је претрпео материјални губитак, али се од побожног бола и гриже савести због људских жртава и страдања животиња на поплавлјеном имању, као и од своје болести, никад није опоравио – умро је непуних пет година после ове трагедије. Иза себе је оставио жену и децу – ћерку и синове, од којих је најмлађи Михаило имао само три године.

7 Вучетић, *Биографија др Марије Вучетић-Приџа*.

8 Розалинд Мајлс, „Феминистички изазови“, *Политика*, 12. март 2013.

ске школе. Угледни и утицајни грађани Панчева, и целокупна тадашња црквена и политичка елита српског народа у Аустроугарској, стали су иза овог захтева. Те одлучне жене изградиле су се на просветитељском наслеђу, које је за школовање девојчица имало револуционарни значај, али и на сазнањима о буђењу жене у Европи и на узорима које су налазиле у суграђанкама – Немицама. Њихова намера да крену

тим путем била је појачана потребом да и жене допринесу успону српског народа, а сигурно и незадовољством због раскорака између онога што су могле да постигну и онога што јесу. Можда је за њихову појаву пресудна била близина Београда, у коме су девојке, од владавине кнеза Михаила и краља Милана (нарочито заслугама краљице Наталије), већ имале отворена врата већине школа, многих установа и неких новина.

ГОДИНЕ СТУДИЈА МЕДИЦИНЕ У ЦИРИХУ

Прва препрека на путу ка даљем школовању Марије Прита било је то што није имала завршену класичну гимназију. Зато је узела приватне часове и спремавала важније гимназијске предмете. Међутим, полагање матуре није јој дозвољено ни у Панчеву, ни у новосадској Српској великој гимназији, ни у Карловачкој гимназији. Директор новосадске Српске велике гимназије био је предусретљив, али је рекао да не би смео да дозволи ни приватно, а камоли редовно полагање испита. Отишла је у Београд, код др Драге Љочић, која ју је посаветовала да упути молбу гимназији у Цириху. Стигао је повољан одговор, па су Марија и њена мајка допутовале у Швајцарску јуна 1884. године.⁹

Циришки професор Швајцер-Сидлер бесплатно је прихватио да Марију подучава класичним наукама, а његова ћерка и унуке постале су јој другарице.¹⁰ Био је искрени поборник женског покрета, а његова супруга, која је још раније умрла, била је једна од првих жена у свету са факултетском дипломом, чувена математичарка и

професорка латинског језика. Зато се свесрдно заузео за Марију. Она је са одличним успехом завршила гимназију 1887. и положила матурски испит, а затим се уписала на Медицински факултет Циришког универзитета.¹¹

Тамо су јој и лабораторијски и клинички радови били успешни, испите је полагала са одличним оценама и на време, такође и државни испит и докторат, који је чак и штампала као књигу у формату од 5-6 табака, запажену у тадашњој медицинској литератури. Тема њеног рада била је *Faberdorsalis*, на предлог интернисте и професора Ајхорста.

Током студија, Марија се дружила са колегама из целе Европе, међу којима су из Србије били Катинка Мирковић, Милева Субашић и Владимир Јовановић.

Девет година после доласка у Цирих и шест година после матуре, Марија Прита је промовисана за доктора целокупне медицине. У међувремену, упознала је свог будућег супруга, др Николу Вучетића, лекара у Сремској Митровици, који се бавио и писањем поезије.¹²

СРЕЋНИ ДАНИ ПОРОДИЦЕ ВУЧЕТИЋ

Панчевачки *Весник* је у броју од 28. јула 1893. писао: „Као што чујемо ових дана промовисана је на Циришком свеучилишту госпођица Марија Прита за доктора целокупне медицине. Ово је прва Српкиња из Угарске која је постала доктором, то је значајно, али је за нас утолико значајније што је госпођица Марија Панчевка. Честитамо јој од срца.“¹³

9 Вучетић, *Биографија др Марије Вучетић-Прита*.

10 Ibid.

11 Ibid.

12 Ibid.

13 *Весник*, бр. 30, 28. јул 1893.

Исти лист је у броју 31, такође из 1893, објавио следећу вест: „Госпођица др Марија Прита верила се у прошлу недељу 31. јула о.г. са господином Николом Вучетићем, општинским лечником у Шапцу. Честитамо и желимо им сваку срећу у будућем брачном животу.“¹⁴

После венчања 15. (28) августа 1893, на коме им је честитао и песник др Лаза Костић, они су заједно прешли у Шабац „да у своме народу раде у своме кругу за народ и за Српство колико им снаге буду допуштале“. На обали Саве слегао се цео Шабац да дочека млади докторски пар, а кум им је био духовити физикус и управник болнице др Михаило Спиридоновић, са својом госпођом Олгом.

Марија је наименована за болничког лекара и убрзо се прочула по медицинском знању, вештини и предусретљивости. Жене су имале више слободе да јој се повере него лекару мушкарцу.¹⁵

Њих троје, др Спиридоновић и брачни пар Вучетић, развили су успешну праксу у свим гранама медицине. Пацијенти су пристизали са свих страна, из Мачве, Подриња, Поцерине, Посавља, Срема, највише из самог Шапца. Болница је била снабдевена најсавременијим апаратима и инструментима (др Спиридоновић је имао висок углед и, захваљујући томе, успевао је да издејствује средства од Министарства здравља), а лечење је било потпуно бесплатно.

Марија је поштовала сналажљивост сељака и радо је препричавала случај једног од њих, који је пао с кола и добио крварење, које не би преживео да се сељаци

нису досетили да му на рану ставе хлеб, који је послужио као тампон и омогућио му да стигне до болнице. А знала је и пример швајцарског гимназијског професора коме су, после повреде на излету у Алпима, повијали мараме све док није потпуно искрварио и издахнуо.¹⁶

Др Марија је боравила и на усавршавању у Бечу, на клиници уваженог гинеколога проф. др Храбака.¹⁷ Ту је родила и своје прво дете, Јелицу. Другу ћерку, Душицу, родила је пет година касније у Београду.¹⁸

Најмлађи брат Марије Прита, удате Вучетић, Михаило, рођен 1876. у Панчеву, студирао је медицину, право и филозофију у Бечу,¹⁹ повремено је радио у бечким болницама, али није дипломирао за лекара, већ се посветио музици. Поседовао је велики распон гласа и постигао успех као оперски певач.

Године 1896. др Марија и др Никола доселили су се са ћерком у Београд. Краљ Александар Обреновић је 22. августа 1896. одобрио решење Министарског савета бр. 5552 о примању брачног пара Вучетић у српско поданство.²⁰ Марија је до Балканских ратова водила приватну лекарску праксу, а онда је замењивала супруга, који је био на фронту, на месту општинског лекара. Била је ангажована и у Дому ученица и у Материнском удружењу. С њом је било млађе дете, јер је старија девојчица била на школовању у Цириху.

16 Ibid.

17 *Neues Wiener Journal*, 30.4.1897; *Bukowinaer Rundschau*, 9.5.1897.

18 Вучетић, *Биографија др Марије Вучетић-Прита*.

19 Сеги, *Студенти са Шеридорије Војводине*, 117–137.

20 *Српске новине*, бр. 190, 31. август 1896.

14 *Весник*, бр. 31, 4. август 1893.

15 Вучетић, *Биографија др Марије Вучетић-Прита*.

ГОДИНЕ ВЕЛИКОГ РАТА

На почетку Првог светског рата, др Марија Вучетић-Прита радила је као лекар резервне војне болнице у Крагујевцу, која је новембра 1915. евакуисана у Ниш, а касније у Прокупље и Врњачку Бању.²¹

У *Биографији др Марије Вучетић-Прита* подробно су препричани случајеви излечења рањеника и болесника, напор лекара и особља Нишке болнице и залагање саме др Марије. Тај период је описан и у књизи др Станојевића *Моје рајне делешке*: „Средином фебруара био сам премештен у Ниш за управника б. резервне болнице, која је била смештена у згради Основне школе на Стамбол капији. Почетком марта, био сам и одатле премештен и постављен за управника Моравске сталне војне болнице код Ћеле-куле. Овим постављањем дат ми је један од најтежих задатака, који ми је дотле додељиван, јер је та болница била на злом гласу тих дана. Моравска стална војна болница била је тада највећа епидемијска болница у земљи и у њој је умирање од пегавца те зиме узимало страховите размере. Кад сам примио болницу као новоодређени Управник, затекао сам у њој овакво стање. Болница је имала у свом кругу 26 које зиданих зграда, које барака. Од њих је било 18, у којима су били смештени болесници. Број болесника није се тачно знао... Средином

21 У болници су јој помагале и ћерке с обзиром на то да се Јелица на почетку рата придружила породици, а матуру је са одличним успехом положила у гимназији у Скопљу. Када је у јесен 1915. уследио нов напад Аустроугарске на Србију, по савету министра Косте Стојановића и уз његову помоћ, Марија и Никола су старију ћерку послали у Лозану, на студије медицине. На железничкој станици у Нишу поздравили су се са Јелицом, која је отпутовала последњим возом у Солун, одатле у Марсеј и Лозану; в. Вучетић, *Биографија др Марије Вучетић-Прита*.

фебруара, кад је епидемија пегавца владала најјаче, рачунало се, да је тада могло бити око 3000 болесника укупно. Број мртвих такође се није знао, јер ни гробљанско одељење није стизало, да на време сврши своје послове. Људства и персонала, за време целе епидемије, било је не само много, већ га је било и свакојаког. Само заробљеника, додељених на службу, због великог оболевања и умирања наших болничара, заједно са целом Болничком четом, било је преко 625. Сестара милосрдних, Српкиња, Русиња и Францускиња, било је 17. Апотекара, апотекарских помоћника 18, медицинара 11, административног особља 9, послуге 21. Број лекара и лекарских помоћника, већином странаца, био је такође велики. У то време у Нишу су боравили престолонаследник Александар Карађорђевић, председник српске владе Никола Пашић, угледне личности српског народа: Слободан Јовановић, Јован Цвијић, Стојан Новаковић, Славко Грујић, др Владислав Суботић, др Марко Леко, др Владимир Станојевић, др Сима Карановић, др Роман Сондермајер, др Никола Вучетић, др Марија Вучетић-Прита и друге угледне личности српског санитета и војске“.²² За време епидемије, у Србији је радило више од 25 медицинских мисија и пољских болница из Велике Британије, Русије, Француске, Америке, Грчке, Данске, Холандије и других земаља. Материјална помоћ стизала је и из Аустралије, Канаде, са Новог Зеланда, из Швајцарске, Шведске, Италије, Румуније, па чак и из удаљене Индије, Чилеа, Јапана и Кубе. У Нишу је формирана Дечија болница, под управом мадам Магел Грујић, са особљем од десет чла-

22 Никола Ћенић, „Нишка војна болница“, *Војно-саниџијски ирепег* 65 (2008): 74–75.

нова. Главна болничарка, Елизабет Сели, са особљем болнице остала је и у окупираном Нишу. Нишка болница је радила и приликом повлачења преко Албаније, на Крфу и током пробоја Солунског фронта.²³

После повлачења преко Прокупља, Косова и Албаније, др Марија је с мужем и млађом ћерком отишла најпре у Италију, па у Лозану.²⁴ Са Универзитета у Цириху добила је копије својих диплома и, на основу њих, право да ради као лекар.²⁵

Године 1918. прешла је у Француску, у Тулон, као лекарка Тулонског инвалидског одреда.

Др Марија је постала носилац Албанске споменице и, по повратку у Београд 19. јула 1919, радила је три године у Првој армијској болници (Главној војној болници), а затим, после демобилисања, све до 1949, као лекар у својој приватној ординацији у Београду. Добила је и Одличје трећег степена Светог Саве, Орден Црвеног крста, Крст милосрђа и Ратну споменицу (1914–1918). Задужила је свој народ и оснивањем Женске болнице, као и деловањем у лекарским и женским удружењима.

ТРАГ

Отварање Српске више девојачке школе 1874. године у Панчеву уследило је после развојачења Банатске границе 1872.

²³ Ibid

²⁴ У Лозани је одржано и Јеличино венчање у лето 1918. Млађа ћерка Душица завршила је гимназију у Тулону, као одличан ђак. Међутим, по повратку у Београд, као студенткиња права, у двадесетој години се разболела и умрла. Њен отац, др Никола Вучетић, написао је књигу *Душица*, у којој је сабрао ћеркина документа, писма, песме, фотографије и друге успомене.

²⁵ Вучетић, *Биографија др Марије Вучетић-Прита*.

Слика 2. Др Марија Вучетић-Прита у својој ординацији, Београд 1925.

(ИАП, Фонд др Марија Вучетић-Прита)

Figure 2. Dr. Marija Vučetić-Prita in her medical practitioner's office, Belgrade 1925
(HAP, Fund Dr. Marija Vučetić-Prita)

и посредно је повезано с њим.²⁶ Пресудну улогу у стварању Школе, прве такве установе у Војводини и друге у српском наро-

²⁶ Од развојачења Банатске границе, тај простор је потпао под надлежност угарске владе и укључен је у парламентаризам, али је очувао предности снажног дотадашњег школства и развијене привреде: Ивана Спасовић, *Банатска војна граница и њено укидање 1872* (Панчево: Историјски архив, 2004).

ду,²⁷ одиграо је панчевачки адвокат и политичар др Светислав Касапиновић. Он је задужио свој град и своје сународнике у јужној Угарској, а неправедно је остао у запећку историографије. Био је близак сарадник Светозара Милетића, виђен и као његов наследник, а после расцепа Српске народне слободоумне странке 80-их година XIX века, залажући се за прилагођавање реалности основао је њено ново крило, познато као нотабилитети.²⁸ Касапиновић је предводио депутацију Српкиња код администратора Арсенија Стојковића, са захтевом да се, о трошку народних фондова, отвори Виша девојачка школа у Панчеву. Сабор у Сремским Карловцима, уз сагласност угарске владе, прихватио је да се овакве школе формирају у Новом Саду, Сомбору и Панчеву. У овој установи биле су сабране и остварене идеје образовања, националног осећаја и величања материнства, а неопходним језгром наставе сматран је спој религијско-моралног васпитања и знања корисних за практичан живот. Српска виша девојачка школа била је станица изузетних про-

фесора²⁹ и заснована на највишим тадашњим достигнућима дидактике и методике наставе, али и расадник знаменитих, образованих и родољубивих жена.

У то време, омеђено с два велика догађаја у Версају (1871. и 1919), по узору на Европу,³⁰ и у српском народу је, најпре у војвођанском делу, кренула борба за женска права, пре свега за право на школовање и право на рад. Образоване Српкиње, подстакнуте европским женским покретом, развиле су особен правац, који је, с обзиром на отворено супротстављање мађаризацији и подршку идеји ослобођења и уједињења српског народа, био национално оријентисан. То потврђују њихови радови, школски програми, формирање добровољних задруга и других удружења, часописи.³¹

Поред др Марије Вучетић-Прита, још једна девојка је после Српске више девојачке школе у Панчеву завршила факултет. Била је то пијанискиња Јелена Шоповић, ученица професора, хороваће и композитора Мите Топаловића. По завршетку Музичког конзерваторијума у Прагу, имала је запажене наступе, али се определила за каријеру професорке клавира у Музичкој школи у

27 *Панчевац*, бр. 21 (1869); *Панчевац*, бр. 86 (1870); Ана Столић, „Савка Суботић-слика једног света“, у Савка Суботић, *Успомене* (Београд: СКЗ, 2001), 24; Латинка Перовић, „Модерност и патријархалност кроз призму државних женских институција: Виша женска школа (1863–1913)“, у *Србија у модернизацијским процесима 20. века*, ур. Латинка Перовић (Београд: Институт за новију историју, 1998), 143–160.

28 О њиховом Великокиндском програму в. Василије Крстић, „Нотабилитети и њихова политика у Угарској и Хрватској“, *Сенџандрејски зборник* 1 (1987): 101–102; Василије Крстић и Радош Љушић, *Програми и стајалишта српских политичких странака до 1918* (Београд: Књижевне новине, 1991), 151–152.

29 Једна од професорки, од 1897. до 1906, била је Исидора Секулић, која је предавала природне науке.

30 Француски универзитети су 1863. године први омогућили студирање женама, такође и Музичка академија у Бечу, а четири године касније, 1867, и Универзитет у Цириху. Прва жена предавач била је научница Марија Кири, в. Сеги, *Студентки са Шериџорије Војводине*, 40; Susan Kingsley Kent, *Suffrage in Britain 1860-1914* (New Jersey: Princeton University Press, 1987), 17–23.

31 Ивана Спасовић, *Златна вредне - Образовање женске деце у Јужном Банату 1874-1918* (Панчево: Историјски архив, 2014).

Београду. Краљ Александар Обреновић одликовао је Орденом Св. Саве првог степена.³²

Марија Вучетић-Прита била је не само лекар него и хуманиста, омиљена код пацијената, председница Друштва београдских жена лекара и оснивач Женске странке.³³

Писала је и стручне радове и чланке: у родном Панчеву, на позив уредника *Вестника*, професора Јована Поповића, у *Календару Српкиња* за 1896. објавила је прилог „Домаћица као помоћница лекару“, а 1897. други, „Мати или дојкиња“. Многа од својих искустава и опажања публиковала је у *Српском архиву за целокујно лекарство*, као и у *Календарима*: панчевачком, загребачком и новосадском. У женској и другој штампи, почетком XX века оглашавала се текстовима као што су: „Шта ћемо са мидерима“ и „Откуд нашем женскињу мисли о нераћању“.

Организовала је изградњу и рад Меморијал-болнице „Др Елси Инглис“ на Дедињу, на иницијативу шкотских лекарки и уз донацију лејди Каудри. Ова болница је свечано отворена 1. јануара 1930, под патронатом краљице Марије. Била је власништво Југословенског друштва жена доктора, чији је председник била др Вера Јовановић, а водиле су је др Марија Вучетић и др Ана Бркић-Милијановић.

Кривицом тадашње власти и неких лекара, Болница је постала задужена и доведена до затварања. Марија је све то разоткрила у раду „Колико има истине у

„Прилогу годишњем извештају“ Друштва београдских жена лекара“, 1934.³⁴ Ипак, ова установа је успела да опстане тако што је на десет година изнајмила простор Државним железницама, а интервенцијом краљице Марије и кнегиње Олге, Државна хипотекарна банка обуставила је хипотеку.³⁵

Др Марија Вучетић-Прита умрла је 19. августа 1954. године и сахрањена је на Новом гробљу у Београду. Једна мала улица у родном Панчеву носи њено име.³⁶

Пишући о Марији, њен супруг, др Никола Вучетић је бирао најтоплије речи о њеним врлинама и закључио: „Марија Притина, оно златно, лепо, добро, искрено девојче из почетка осамдесетих година прошлог века, што је полетело на науке невиђеним крилима, постигло је свој циљ: љубављу је победила све препоне и данас је, као др Марија Вучетић-Прита, лекар још онакав исти какав је била целог века, живећи у идеализму који човека чини срећним. У животним недаћама остала је она увек исто тако велика као у срећи, и умела је своје ближње сваки пут смирити и помоћи им да лако поднесу и бол и радост.“³⁷

Осим Марије Прита и Јелене Шоповић, са простора јужног Баната потекло је још 26 високообразованих девојака, а то је била четвртина укупног броја студенткиња из јужне Угарске.³⁸ Од свих ученица Српске више девојачке школе у Панчеву, током пола века њеног постојања у Аустроугарској, њих 77 су постале учи-

32 Коста Манојловић, *Историски поглед на јосџанак, рад и идеје Музичке школе у Београду* (Београд: „Меркур“, 1924), 55.

33 Милошевић, „Породица Прита“, 67–69.

34 Вучетић, *Биографија др Марије Вучетић-Прити*.

35 Ранка Гашић, *Београд у ходу ка Европи* (Београд: Институт за новију историју, 2005), 62–63.

36 „Преминула др Марија Прита, друга жена лекар у Србији“, *Полиџика*, 20. август 1954.

37 Вучетић, *Биографија др Марије Вучетић-Прити*.

38 Сеги, *Студентки са Шерифторије Војводине*, 40.

тељице, једна је завршила медицину, једна конзерваторијум, две су биле поштанске чиновнице, три књиговође.³⁹ Тешко се може објаснити зашто је већина породица игнорисала позиве школе и труд државе, цркве и угледних грађана. Позивање на материјалне прилике звучи више као изговор јер је политика школе подразумевала помоћ сиромашнима. Предрасуде о школованој жени споро су копиле. Постојање других женских школа (занатских, домаћичких) и упућивање девојака у стране клостере ублажили су, али нису битно променили укупан неповољни утисак. С друге стране, високообразовани Срби су највише потицали из данашње Војводине и чинили су трећину од око три и по хиљаде студената с тог простора (пored Немаца, Мађара, Јевреја итд).⁴⁰ Од тога, 83% похађало је универзитете у Хабзбуршкој монархији. За угледну позицију некадашње Банатске границе заслужно је Панчево („Српска Спарта“), које је међу градовима било на другом месту по броју студената оба пола, одмах иза Новог Сада. Према друштвеним слојевима, највише су потицали из трговачких породица, затим из породица још увек ретких интелектуалаца, потом од чиновника, занатлија, војника. Прелаз од измирућег племства ка растућем грађанском слоју одразио се на образовање специфичне социјалне групације, чија су деца у великој мери била међу студентима.⁴¹ На подршку образовању женске деце у јужном Банату утицали су географски, историјски, социјално-економски и национално-

39 ИАП, Извештаји Српске више девојачке школе.

40 Сеги, *Студентки са територије Војводине*, 37–44.

41 Ibid.

-политички чиниоци, који су настали или су изашли на видело после развојачења Границе, а допринела је и потреба за укидањем преосталог, „четвртог сталежа“,⁴² поспешена сличним утицајем из Краљевине Србије. Број од тридесетак јужнобанатских „учених жена“ из раздобља Аустроугарске је мали само ако се извуче из контекста тог времена, израслог из XIX века, а погођеног невременом Првог светског рата. Претпоставка узлета који би се догодио да није било зла светских ратова није научна, али ју је тешко прећутати.

Др Марија Вучетић-Прита била је не само једна од претеча женског високог образовања, него и узор млађима.⁴³ После ње, још десет будућих лекарки са простора Војводине студирало је до краја Првог светског рата.⁴⁴ Њеним путем кренуле су и Софија – Сокица Антоновићева, која је 1923. одликована због одличног успеха на студијама медицине у Лондону, и др Татјана Вукаловић, која је у то време почела лекарску праксу у Панчеву.

Прва жена која је стекла звање доктора наука у Аустроугарској, и то одбраном дисертације са темом *Подвојвода Јован Монастирлија* (1906), била је Српкиња из Бечеја, Јулија – Јулка Хлапец (девојачко презиме Ђорђевић).⁴⁵ Шест година после ње, докторат из области славистике одбранила је Владислава, ћерка Михаила Полит-

42 Ерик Хобсбаум, *Доба експирема, Историја крајњих 20-ог века 1914-1991* (Београд: Дерета, 2004), 9–10.

43 Ивана Спасовић, *Четврти сталеж* (Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“, 2014), 44, 81.

44 Сеги, *Студентки са територије Војводине*, 40.

45 Јулија Хлапец-Ђорђевић, „Подвојвода Јован Монастирлија“, *Летопис Мајице српске* 247/248 (1908): 1–48.

Десанчића.⁴⁶ И прва девојка која је докторирала на Загребачком свеучилишту била је Српкиња, ћерка Сенише, књижевника и војног часника у пензији, Милица пл. Богдановићева, проглашена за доктора филозофије из области историје и географије.⁴⁷ Родом Тителка, Милева Марић-Ајнштајн (1875–1948) студирала је медицину, математику и физику у Цириху и била је удата за Алберта Ајнштајна, с којим је имала децу, али је с њим и сарађивала у научном раду.⁴⁸ У свету уметности, најјаче је блеснула звезда пијанисткиње Јованке Стојковић (Темишвар, 1855. – Париз, 1892), удате Јовановић, прве Српкиње музичке уметнице. Школовала се у Прагу и Бечу, и била је ученица Франца Листа; постала је чувена у Европи, а једну своју обраду посветила је краљици Наталији, „покровитељки и заштитници уметности“, захваљујући којој је имала и успешан педагошки рад 1879–1882.⁴⁹

Скоро две трећине девојака које су имале срећу да оду на факултет посветило се музици, док су преостале студенткиње биле подељене између друштвених и природних наука, углавном медицине. Њихови доприноси тешко се могу упоре-

дити: свака је унеколико подигла положај сунароткиња и других жена и тиме млађима поставила виши ниво који треба прескочити. Или: „прекорачила границе дојакошњег деловања српске жене“;⁵⁰ како је лепо записала једна од њих.

Вероватно би се све сложиле с речима неуролога и неуробиолога Рите Леви-Молтачини (1909–2012), добитнице Нобелове награде за физиологију и медицину 1986. године: „Сматра се да је наслеђе била судбина архаичног друштва. У том смислу два хромозома била су судбина жена безбројних генерација, без обзира на њихове способности и личне склоности. Али, сада су врата слободе широм отворена. А ја, која сам у младости стајала пред затвореним вратима, посматрам с љубављу дуго путем који нам је некада био недоступан.“

Ритина прича подсећа на пут Марије Прита: обе су имале очеве као велике ауторитете, мајке за ослонац, а ни Рити, као ни пола века раније Марији, није било лако да упише студије медицине по завршетку девојачке школе: Рита је положила испите из класичних језика и математике, матурирала и уписала Медицински факултет у Торину 1929. године. И једна и друга биле су удате за колеге; слично Маријиној пожртвованости за време Првог светског рата, Рита је, прогоњена од фашиста и нациста, напустила научно-истраживачки рад и посветила се лечењу избеглих и рањених у Фиренци. Године 1969. основала је Институт за цитологију у Риму.⁵¹

46 *Женски свећ*, 2 (1910), 11; *Српство*, бр. 70, 3.1.1913: Владислава Полит, „О књижи Зорке Јанковић *Женско ишћање*“, у: *Српкиња - њезин живош и рад и њезин културни развишак и њезина народна умјешност до данас* (Сарајево: Штампарија Пијуковић и друг, 1913), 124; Миховил Томандл, *Владимир Јовановић* (Панчево: Историјски архив, 2011), 126; Гордана Стојаковић, *Знаменише жене Новој Сада* (Нови Сад: Футура публикације, 2001), 190.

47 *Женски свећ*, 1 (1907), 7–8.

48 Радмила Милентијевић, *Милева Марић Ајнштајн – Живош са Албершом Ајнштајном* (Нови Сад: Матица српска, 2010).

49 Слободан Турлаков, *Лешоис музичкој живоши у Београду 1840-1941*. (Београд: Музеј позоришне уметности Србије, 1994), 27.

50 Јулија Хлапец-Ђорђевић, „Омладинка Драга Дејановић“, *Мисао*, књига 5, свеска 4 (1921): 274.

51 Соња Влајнић, „Одлазак велике даме науке“, *Базар*, 1247, 1. март 2013.

Велика је разлика између њихових места у историји. Рита је доживела заслужену светску славу, а Марија је у свом народу неправедно заборављена. Ниједна улица у Београду не носи њено име, чак ни болница на Дедињу, у чијем је стварању учество-

вала. На згради у Краља Милана 34 нема табле са натписом који би подсећао пролазнике да је ту живела и радила др Марија Вучетић-Прита, прва жена лекар у јужној Угарској, друга у српском народу и једна од првих у Европи.

ИЗВОРИ

ИАП, Матична књига крштених, Селеуш.

ИАП, Фонд Српске више девојачке школе у Панчеву.

ИАП, Фонд Др Марија Вучетић-Прита (1866–1954).

ИАП, Вучетић, Никола. *Биографија др Марије Вучетић-Прића*, рукопис.

ШТАМПА

Vikowinaer Rundschau, 9.5.1897.

Весник, 28.7.1893, 4.8.1893.

Женски свет 1, (1907), 2 (1910).

Neues Wiener Journal, 30.4.1897.

Панчевац, 21 (1869); 86 (1870).

Српске новине, 190, 31.8.1896.

Календар Српкиња (1896)

БИБЛИОГРАФИЈА

Влајнић, Соња

„Одлазак велике даме науке“. *Базар*, 1247, 1. март 2013.

Вулетић, Александра и Јасна Мијаиловић

Између њосела и балова. Београд: Завод за уџбенике, 2005.

Гашић, Ранка

Београд у ходу ка Европи. Београд: Институт за савремену историју, 2005.

Ђенић, Никола

„Нишка војна болница“. *Војносанијетски њреїлед* 1 (2008): 69–80.

Kingsley Kent, Susan

Suffrage in Britain 1860-1914. New Jersey: Princeton University Press, 1987.

Крестић, Василије

„Нотабилитети и њихова политика у Угарској и Хрватској“. *Сенїандрејски зборник* 2 (1987): 91–112.

Крестић, Василије и Радош Љушић

Програми и сјајући српских пољитичких сјајранака до 1918. Београд: Книжевне новине, 1990.

Мајс, Розалинд

„Феминистички изазови“. *Пољитика*, 12. март 2013.

Манојловић, Коста

Историски пољед на постанак, рад и идеје Музичке школе у Београду. Београд: Меркур, 1924.

Милентијевић, Радмила

Милева Марић Ајнштајн – Живој са Албертом Ајнштајном. Нови Сад: Матица српска, 2010.

Милошевић, Георгије

„Породица Прита“. У Николин, Светлана, *Цинцари (Аромунџ) у Јужном Банату.* Панчево: In medias res, 2009.

Перовић, Латинка

„Модерност и патријархалност кроз призму државних женских институција: Виша женска школа (1863-1913)“. У *Србија у модернизацијским процесима 20. века*, ур. Перовић, Латинка. Београд: Институт за новију историју, 1998.

Полит, Владислава

„О књижи Зорке Јанковић *Женско пољшање*“. У *Српкиња - њезин живој и рад и њезин културни развојак и њезина народна умјетност до данас.* Сарајево: Штампарија Пијуковић и друг, 1913.

Сеги, Ласло

Студенти са данашње територије Војводине на европским универзитетима 1338-1919. Нови Сад: Архив Војводине, 2010.

Спасовић, Ивана

Банатска војна граница и њено укидање 1872. Панчево: Историјски архив, 2004.

Спасовић, Ивана

Златна вредне – Образовање женске деце у Јужном Банату од 1874. до 1918. Панчево: Историјски архив, 2014.

Спасовић, Ивана

Четири сталеж. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“, 2014.

Стојаковић, Гордана

Знаменије жене Нове Саде. Нови Сад: Футура публикације, 2001.

Столић, Ана

„Савка Суботић-слика једног света“. У Суботић, Савка, *Успомене*. Београд: Српска књижевна задруга, 2001.

Томандл, Миховил

Владимир Јовановић. Панчево: Историјски архив, 2011.

Турлаков, Слободан

Лейојис музичкој живоји у Београду 1840-1941. Београд: Музеј позоришне уметности, 1994.

Хлапец-Ђорђевић, Јулија

„Подвојвода Јован Монастерлија“. *Лейојис Мајнице српске* 247/248 (1908): 1–48.

Хлапец-Ђорђевић, Јулија

„Омладинка Драга Дејановић“. *Мисао*, књига 5, свеска 4 (1921): 241–247.

Хобсбаум, Ерик

Доба експрема. Историја крајњој 20-ој века 1914-1991. Београд: Дерета, 2004.

Оригиналан научни рад

Предат: 28. 7. 2015.

Прихваћен: 2. 12. 2015.

**DR. MARIJA VUČETIĆ PRITA, THE FIRST WOMAN PHYSICIAN IN SOUTHERN HUNGARY
AND THE SECOND AMONG THE SERBS**

SUMMARY

One of the first Serbian senior girls' schools was founded in 1874 in Pančevo (Pancsova). Among the almost one hundred pupils who continued their education and became teachers, two girls stand out by completing university studies: Marija Prita and Jelena Šopović.

Dr. Marija Prita (1866-1954; her married name was Vučetić), graduated from the Faculty of Medicine of the University of Zurich and became the first woman physician in Hungary and the second among the Serbs.

She worked in Šabac, Belgrade and, during World War I, in Kragujevac, Niš and on Corfu. She was involved in the activities of medical and women's' associations, and she also published scientific papers and popular articles on healthcare.

Dr. Marija Vučetić Prita was also responsible for the establishment of the Hospital of the Mothers' Association at Dedinje.

She established her medical practitioner's office in Belgrade, in No. 34 Kralja Milana Street, in 1896 and successfully managed it almost until her death in 1954.